

۱۱۷ ۶۵

دانشگاه تهران

دانشکده حقوق و علوم سیاسی

پایان نامه:

**برای دریافت درجه کارشناسی ارشد
علوم جزایی و جرم شناسی**

عنوان:

جاسوسی و جرائم مرتبط با آن

استاد راهنما:

جناب آقای دکتر ایرج گلدوزیان
استاد دانشکده حقوق و علوم سیاسی

استاد مشاور:

جناب آقای دکتر ضیاءالدین پیمانی
استاد دانشکده حقوق و علوم سیاسی

تحقیق و نگارش:

منصور فرخ سیری

زمستان ۱۳۷۶

۱۳۲۱۲

«تقدیر و تشکر»

لازم میدانم از اساتید بزرگوار جناب آقای دکتر ایرج گلدوزیان و جناب آقای دکتر ضیاءالدین پیمانی که همواره از وجود گرانقدرشان بهره‌های علمی و اخلاقی برده‌ام، نهایت سپاسگزاری را بعمل آورم. همچنین از جناب آقای جعفر محمودی که کتابخانه شخصی خود را در اختیار اینجانب قرار دادند صمیمانه تشکر می‌نمایم.

منصور فرخ سیری

۱۳۹۵/۹/۶

«علائم اختصاری»

قانون مجازات اسلامی	۱-ق.م.ا.
قانون تعزیرات سابق	۲-ق.ت.س.
قانون مجازات عمومی (سابق)	۳-ق.م.ع.
قانون آئین دادرسی کیفری	۴-ق.آ.د.ک.
قانون دادرسی و کیفرارثش	۵-ق.د.ک.ا.
قانون مجازات افشاء اسناد محرمانه و سری	۶-ق.م.ا.م.س.
قانون مجازات جرائم نیروهای مسلح	۷-ق.م.ج.ن.م.

- مبحث اول : قراردادستن جاسوسی و جرائم مرتبط با آن در زمره جرائم سیاسی: ۳۰
- الف - تعریف جرم سیاسی ۳۰-۳۱
- ب - ضوابط تفکیک جرم سیاسی از جرم عمومی ۳۱-۳۲
- مبحث دوم : قراردادستن جاسوسی و جرائم مرتبط با آن در زمره جرائم علیه امنیت .. ۳۲-۳۳
- مبحث سوم : مراحل جرم جاسوسی ۳۳-۳۴
- مبحث چهارم : تفاوت جاسوسی با خیانت به کشور ۳۴-۳۵
- بخش پنجم : جاسوسی در اسلام ۳۶
- مبحث اول : حرمت جاسوسی و دلایل آن در قرآن کریم و احادیث و روایات ۳۶
- الف - قرآن کریم ۳۶-۳۷
- ب - احادیث و روایات ۳۷-۳۸
- مبحث دوم : مجازات جاسوسی ۳۸
- الف - جاسوس مسلمان ۳۸-۳۹
- ب - جاسوس کافر حربی ۳۹-۴۰
- پ - جاسوس کافر ذمی ۴۰
- مبحث سوم : جواز جاسوسی بنفع حکومت اسلامی و دلایل آن در قرآن کریم ، احادیث و روایات ۴۰
- الف - قرآن کریم ۴۰-۴۱
- ب - احادیث و روایات ۴۱-۴۲
- بخش ششم : صلاحیت رسیدگی به جاسوسی و جرائم مرتبط با آن ۴۳
- مبحث اول : تعریف صلاحیت کیفری ۴۳
- مبحث دوم : انواع صلاحیت کیفری ۴۳
- الف - صلاحیت ذاتی ۴۳-۴۴
- ب - صلاحیت محلی (نسبی) ۴۴
- پ - صلاحیت شخصی ۴۴
- مبحث سوم : دادگاههای صلاحیتدار و محدوده صلاحیت آنها ۴۴-۴۶
- مبحث چهارم : صلاحیت اضافی ۴۶
- الف - جرائم غیر قابل تفکیک ۴۶-۴۷
- ب - جرائم مرتبط ۴۷

- مبحث پنجم: موارد وحدت دادرسی ۴۷
- الف - وحدت دادرسی از لحاظ صلاحیت ذاتی ۴۷-۴۸
- ب - وحدت دادرسی از لحاظ صلاحیت محلی ۴۸
- مبحث ششم: اختلاف در صلاحیت و مرجع حل آن ۴۸-۴۹
- مبحث هفتم: صلاحیت دادگاههای ایران نسبت به جرائم ارتكابی در خارج ۴۹-۵۱
- فصل دوم: جاسوسی و جرائم مرتبط با آن در قانون مجازات اسلامی ۵۲
- بخش اول: افشاء یا تسلیم نقشه‌ها، اسرار، اسناد و تصمیمات راجع به سیاست داخلی یا خارجی کشور ۵۲
- مبحث اول: مرتکب جرم ۵۲-۵۳
- مبحث دوم: موضوع جرم ۵۳-۵۴
- مبحث سوم عمل مادی مرتکب ۵۴
- مبحث چهارم: طرف جرم ۵۴-۵۵
- مبحث پنجم: شرایط تحقق جرم ۵۵
- الف - علم و عمد داشتن مرتکب ۵۵
- ب - انجام نوعی جاسوسی ۵۵
- مبحث ششم: مجازات ۵۵-۵۶
- مبحث هفتم: تفاوت‌های ماده ۵۰۱ ق. م. ا. با ماده ۶۷ ق. م. ع. و ماده ۷ ق. ت. س. ۵۶
- الف - از لحاظ موضوع جرم ۵۶
- ب - از لحاظ تصریح به عمدی بودن جرم ۵۶
- پ - از لحاظ مجازات ۵۶-۵۷
- بخش دوم: جاسوسی در قلمرو ایران به نفع یک دولت بیگانه و به ضرر دولت بیگانه دیگر ۵۸
- مبحث اول: مرتکب جرم ۵۸-۵۹
- مبحث دوم: عمل مادی مرتکب ۵۹
- مبحث سوم: شرایط تحقق جرم ۵۹
- الف - مربوط بودن جاسوسی با منفعت یک دولت بیگانه و ضرر یک دولت بیگانه دیگر ۵۹
- ب - وقوع جرم در قلمرو ایران ۵۹-۶۰
- پ - ایراد صدمه به امنیت ملی ۶۰

- مبحث چهارم : موضوع جرم ۶۰
- مبحث پنجم : طرف جرم ۶۰
- مبحث ششم : مجازات ۶۰
- مبحث هفتم : تفاوت‌های ماده ۵۰۲ ق.م.ا. با ماده ۶۷ مکرر ق.م.ع. و ماده ۸ ق.ت.س ۶۱
- الف - از لحاظ شرط تحقق جرم ۶۱
- بخش سوم : ورود به مواضع مربوطه بقصد سرقت نقشه یا کسب اطلاع از اسرار و نقشه برداری ، عکس برداری و فیلمبرداری از اماکن ممنوعه ۶۱-۶۲
- مبحث اول : مرتکب جرم ۶۲-۶۳
- مبحث دوم : عمل مادی مرتکب ۶۳
- الف - داخل شدن به مواضع مربوطه ۶۳-۶۴
- ب - نقشه برداری، عکس برداری یا فیلم برداری از اماکن ممنوعه ۶۴
- مبحث سوم : موضوع جرم ۶۴
- الف - نقشه ۶۴
- ب - اسرار سیاسی، نظامی یا امنیتی ۶۵
- مبحث چهارم : رکن معنوی ۶۵
- مبحث پنجم : شرایط تحقق جرم ۶۶
- الف - عدم اجازه مامورین یا مقامات ذیصلاح ۶۶
- ب - دستگیر شدن مرتکب حین ارتکاب جرم ۶۶
- مبحث ششم : مجازات ۶۶-۶۷
- مبحث هفتم : تفاوت‌های ماده ۵۰۳ ق.م.ا. با ماده ۶۸ ق.م.ع. و ماده ۹ ق.ت.س ۶۷
- الف - از لحاظ نحوه ارتکاب جرم ۶۷
- ب - از لحاظ شرط تحقق جرم ۶۷
- پ - از لحاظ مصایق رکن مادی ۶۷
- ت - از لحاظ محل ارتکاب جرم ۶۷
- ث - از لحاظ مجازات ۶۷
- بخش چهارم : جمع آوری یا قراردادن اطلاعات طبقه بندی شده در اختیار افراد فاقد صلاحیت ۶۷-۶۸

۶۸-۶۹	مبحث اول: مرتکب جرم
۶۹	مبحث دوم: موضوع جرم
۶۹	مبحث سوم: عمل مرتکب
۶۹-۷۰	الف - جمع آوری اطلاعات طبقه بندی شده
۷۰	ب - قرارداد ادن اطلاعات طبقه بندی شده در اختیار دیگران
۷۰-۷۱	مبحث چهارم: طرف جرم
۷۱	مبحث پنجم: رکن معنوی
۷۱	الف - سوء نیت عام
۷۱	ب - سوء نیت خاص
۷۲	مبحث ششم: مجازات
۷۲	مبحث هفتم: تفاوت‌های ماده ۵۰۵ ق.م.ا. با ماده ۲ ق.م.ا.م.س.
۷۲	الف - از لحاظ مرتکب جرم
۷۳	ب - از لحاظ رکن مادی جرم
۷۳	پ - از لحاظ مجازات
۷۳-۷۴	بخش پنجم: تخلیه اطلاعاتی
۷۴	مبحث اول: مرتکب جرم
۷۵	مبحث دوم: موضوع جرم
۷۵-۷۶	مبحث سوم: عمل مادی مرتکب
۷۶-۷۸	مبحث چهارم: شرایط ارتکاب جرم
۷۸	مبحث پنجم: مجازات
۷۹	مبحث ششم: تفاوت‌های ماده ۵۰۶ ق.م.ا. با قسمت اخیر ماده ۲ ق.م.ا.م.س
۷۹-۸۰	بخش ششم: مخفی نمودن یا سبب اخفای جاسوسان شدن
۸۰	مبحث اول: مرتکب جرم
۸۰	مبحث دوم: عمل مادی مرتکب
۸۰-۸۱	الف - شناختن و مخفی کردن جاسوس
۸۱	ب - سبب اخفای جاسوس شدن
۸۱	مبحث سوم: محل ارتکاب جرم
۸۱	مبحث چهارم: شرایط تحقق جرم

- الف - ماموریت خاص جاسوس ۸۱-۸۲
- ب - شناسایی جاسوس توسط مرتکب ۸۲
- مبحث پنجم: رکن معنوی ۸۲
- الف - قصد برهم زدن امنیت ملی ۸۲-۸۳
- ب - قصد کمک به دشمن ۸۳
- مبحث ششم: مجازات ۸۴
- مبحث هفتم: تفاوت‌های ماده ۵۱۰ ق.م.ا. با ماده ۶۶ ق.م.ع.

- و ماده ۶ ق.ت.س ۸۴
- بخش هفتم: جذب و معرفی افراد به دولت خصم یا بیگانه جهت جاسوسی ۸۵
- مبحث اول: مرتکب جرم ۸۵-۸۶
- مبحث دوم: عمل مادی مرتکب ۸۶-۸۸
- مبحث سوم: طرف جرم ۸۸
- الف - دولت خصم ۸۸-۸۹
- ب - دولت بیگانه ۸۹
- مبحث چهارم: شرط تحقق جرم ۸۹
- مبحث پنجم: مجازات ۸۹-۹۰

فصل سوم: جاسوسی و جرائم مرتبط با آن در قانون مجازات جرائم نیروهای مسلح

- بخش اول: تحصیل اسناد و اطلاعات و اشیاء دارای ارزش اطلاعاتی و قراردادادن آنها در اختیار دشمن ۹۱
- مبحث اول: مرتکب جرم ۹۱-۹۲
- مبحث دوم: موضوع جرم ۹۲
- الف - اسناد ۹۲-۹۳
- ب - اطلاعات ۹۳
- پ - اشیاء دارای ارزش اطلاعاتی ۹۳
- مبحث سوم: عمل مرتکب ۹۳
- مبحث چهارم: طرف جرم ۹۴
- مبحث پنجم: شرط تحقق جرم ۹۴
- مبحث ششم: مجازات ۹۴-۹۵

- مبحث هفتم: تفاوت‌های بند ۱ ماده ۱۲ ق.م.ن.م. با بند ماده ۳۱۱ ق.د.ک.ا.....: ۹۵
- الف - از لحاظ موضوع جرم ۹۵-۹۶
- ب - از لحاظ عمل مادی ۹۶
- پ - از لحاظ مجازات ۹۶
- بخش دوم: تحصیل اسناد یا اطلاعات برای دشمن ۹۶
- مبحث اول: مرتکب جرم ۹۷
- مبحث دوم: موضوع جرم ۹۷
- الف - اسناد ۹۷
- ب - اطلاعات ۹۷-۹۸
- مبحث سوم: عمل مرتکب ۹۸-۹۹
- مبحث چهارم: نحوه ارتکاب جرم ۹۹
- مبحث پنجم: شرط تحقق جرم ۹۹
- مبحث ششم: مجازات ۹۹
- مبحث هفتم: تفاوت‌های بند ۲ ماده ۱۲ ق.م.ج.ن.م. با بند ۲ ماده ۳۱۳ ق.د.ک.ا.....: ۱۰۰
- الف - از لحاظ مرتکب جرم ۱۰۰
- ب - از لحاظ شرط تحقق بزه ۱۰۰
- بخش سوم: افشاء یا تسلیم اسرار مملکتی به دشمنان داخلی یا خارجی ۱۰۰
- مبحث اول: مرتکب جرم ۱۰۰-۱۰۱
- مبحث دوم: موضوع جرم ۱۰۱
- الف - اسرار نظامی، سیاسی، اقتصادی یا صنعتی ۱۰۱
- ۱ - اسرار نظامی ۱۰۱
- ۲ - اسرار سیاسی ۱۰۱
- ۳ - اسرار اقتصادی ۱۰۱
- ۴ - اسرار صنعتی ۱۰۱-۱۰۲
- ب - کلیدهای رمز ۱۰۲
- مبحث سوم: عمل مرتکب ۱۰۲
- الف - تسلیم اسرار نظامی، سیاسی، اقتصادی، یا صنعتی به دشمن ۱۰۲-۱۰۳
- ب - افشاء اسرار نظامی، سیاسی، اقتصادی یا صنعتی ۱۰۳

- ۱۰۳..... مبحث چهارم: طرف جرم
- ۱۰۳-۱۰۴..... مبحث پنجم: مجازات
- ۱۰۴..... مبحث ششم: تفاوت‌های بند ۳ ق.م.ج.ن.م. با بند ماده ۳۱۳ ق.د.ک.ا.
- ۱۰۴..... الف- از لحاظ مرتکب جرم
- ۱۰۴..... ب- از لحاظ موضوع جرم
- ۱۰۴..... پ- از لحاظ طرف جرم
- ۱۰۴-۱۰۵..... ت- از لحاظ شرط تحقق جرم
- ۱۰۵..... ث- از لحاظ عمل مرتکب
- ۱۰۵..... بخش چهارم: ورود نظامیان به اماکن ممنوعه بقصد جاسوسی
- ۱۰۵..... مبحث اول: مرتکب جرم
- ۱۰۵-۱۰۶..... مبحث دوم: عمل مادی جرم
- ۱۰۶..... مبحث سوم: عنصر روانی جرم
- ۱۰۶..... الف- سوء نیت عام
- ۱۰۶..... ب- سوء نیت خاص
- ۱۰۷..... مبحث چهارم: شرایط تحقق جرم
- ۱۰۷..... الف- محل وقوع جرم
- ۱۰۷..... ب- نداشتن اجازه افراد نظامی از مقامات و مامورین ذیصلاح
- ۱۰۷..... مبحث پنجم: مجازات
- ۱۰۷-۱۰۸..... مبحث ششم: تفاوت‌های بند ۴ ماده ۱۲ ق.م.ج.ن.م. با ماده ۳۱۴ ق.د.ک.ا.
- ۱۰۸..... بخش پنجم: ورود بیگانگان به اماکن نظامی بقصد جاسوسی
- ۱۰۸-۱۰۹..... مبحث اول: مرتکب جرم
- ۱۰۹..... مبحث دوم: عمل مادی مرتکب
- ۱۰۹..... مبحث سوم: عنصر روانی جرم
- ۱۱۰..... مبحث چهارم: مجازات
- ۱۱۰..... مبحث پنجم: مرتکب جرم
- ۱۱۰..... بخش ششم: معاونت و همکاری با جاسوسان
- ۱۱۰-۱۱۱..... مبحث اول: مرتکب جرم
- ۱۱۱..... مبحث دوم: طرف جرم

۱۱۱-۱۱۲	مبحث سوم : عمل مادی مرتکب
۱۱۲	مبحث چهارم : شرایط تحقق جرم
۱۱۲	الف - تحقق معاونت با جاسوس
۱۱۳	ب - علم و آگاهی از مقاصد جاسوس
۱۱۳	مبحث پنجم : عنصر روانی جرم
۱۱۴	مبحث ششم : مجازات
۱۱۵	مبحث هفتم : تفاوت‌های تبصره ماده ۱۲ ق.م.ج.ن.م با ماده ۳۱۳ ق.د.ک.ا.
۱۱۶	بخش هفتم : تسلیم اسناد و اطلاعات طبقه‌بندی شده
۱۱۶-۱۱۷	مبحث اول : مرتکب جرم
۱۱۷	مبحث دوم : طرف جرم
۱۱۷-۱۱۸	مبحث سوم : موضوع جرم
۱۱۸	مبحث چهارم : عمل مادی مرتکب
۱۱۸	الف - در اختیار قراردادن اسناد طبقه‌بندی شده
۱۱۸-۱۱۹	ب - مطلع ساختن دیگران از مفاد اسناد طبقه‌بندی شده
۱۱۹	مبحث پنجم : شرایط تحقق جرم
۱۱۹	الف - علم و آگاهی و وجود قصد مجرمانه
۱۱۹	ب - اطلاع از عدم صلاحیت طرف جرم و طبقه‌بندی اطلاعات
۱۱۹	مبحث ششم : عنصر روانی جرم
۱۱۹-۱۲۰	مبحث هفتم : مجازات
۱۲۰	مبحث هشتم : تفاوت‌های ماده ۳۱۵ ق.د.ک.ا. با تبصره ۲ ماده ۱۳ ق.م.ج.ن.م
۱۲۰-۱۲۱	مبحث نهم : تبصره ۳ ماده ۱۳ ق.م.ج.ن.م
۱۲۱	بخش هشتم : تخلیه اطلاعاتی
۱۲۱-۱۲۲	مبحث اول : مرتکب جرم
۱۲۲	مبحث دوم : موضوع جرم
۱۲۲	مبحث سوم : عمل مرتکب
۱۲۲-۱۲۳	مبحث چهارم : نتیجه جرم
۱۲۳	مبحث پنجم : مجازات
۱۲۴-۱۲۵	نتیجه‌گیری
۱۲۶-۱۲۹	کتابنامه

مقدمه

جرائم از حیث موضوع به دسته‌های مختلفی تقسیم می‌شوند؛ جرائم علیه اشخاص، جرائم علیه اموال و مالکیت و جرائم علیه امنیت و آسایش عمومی، از میان جرائم مزبور، جرائم علیه امنیت از اهمیت بیشتری برخوردارند؛ زیرا امنیت بستر و بنیاد سایر امور اجتماعی است و تا امنیت برقرار نشود، انجام هرگونه فعالیت مشکل و گاهی غیر ممکن است. جان و مال و حیثیت اشخاص تنها در بستر امنیت، قابل حمایت و پاسداری است. از اینرو در قدیم الایام نیز مرتکبین جرائم علیه امنیت شدیداً مجازات می‌شدند.

در دنیای امروز که پدیده‌هایی نوظهور از قبیل سرمایه‌گذاری خارجی، حمل و نقل و توریسم ایجاد گردیده و تکامل یافته است، امنیت بیش از پیش اهمیت یافته است و امور صنعتی و اقتصادی تنها در صورت وجود امنیت، دچار تحول و توسعه می‌گردند. لذا قانونگذاران کشورهای مختلف برای جرائم علیه امنیت، اهمیت و جایگاه خاصی قائل شده و اقسام جرائم بر ضد امنیت را تا حد امکان بصورت جامع، پیش‌بینی کرده‌اند.

در میان جرائم علیه امنیت، جاسوسی از دیرباز بعنوان یکی از جرائم مهم مورد توجه بوده است و مرتکبین این جرم، بعنوان خائن به کشور، به شدیدترین مجازات‌ها محکوم می‌شدند. بتدریج حقوقدانان و قانونگذاران کشورهای مختلف میان جاسوسی و خیانت قائل به تفکیک شدند؛ بطوریکه امروزه در نظامهای حقوقی مختلف برحسب معیارهای تابعیت انگیزه مجرم و یا رکن مادی بزه میان این دو جرم، تمایز و افتراق بارزی ایجاد شده است.

در گذشته دور جاسوسی صرفاً منحصر به تجسس در امور سیاسی و نظامی بوده اما امروزه بموازات پیشرفتهای و تحولات تکنولوژیکی جاسوسی صنعتی و اقتصادی نیز پا به عرصه وجود نهاده است. زیانی که از این دو نوع جاسوسی متوجه امنیت کشورها می‌گردد. بهیچوجه کمتر از جاسوسی سیاسی و نظامی نیست؛ زیرا بخشهای سیاسی و نظامی، وابستگی غیرقابل اجتنابی به صنعت و اقتصاد پیدا کرده‌اند، بطوریکه غالباً افشاء اسرار اقتصادی و صنعتی، منجر به ورود زیان به بخشهای نظامی و سیاسی کشور می‌گردد. از اینرو قانونگذاران کشورهای

مختلف نیز، جاسوسی اقتصادی و صنعتی را در زمره جرائم علیه امنیت قرار داده‌اند. با وجود اهمیتی که جاسوسی در جهان امروز یافته است، در کشور ما تحقیقات چندانی در مورد این جرم صورت نگرفته است و تا آنجائیکه نگارنده اطلاع دارد، کتاب مستثلی در این زمینه تالیف نشده است. در حالیکه جاسوسی از جنبه‌های مختلف، منجمله سیاسی، تاریخی و حقوقی مستلزم تحقیقات و تالیفات مستقل می‌باشد. از اینرو نگارنده ضروری دانست پایان‌نامه دوره کارشناسی ارشد خود را در این زمینه به رشته تحریر در آورد. هدف ما از انجام پایان‌نامه حاضر، آشناساختن علاقمندان به جرم جاسوسی و مصادیق و جرائم مرتبط با آن و ضمناً بیان شمه‌ای از جنبه‌های غیرحقوقی آن می‌باشد. با توجه به منابع اندکی که در این زمینه در دسترس می‌باشد، انجام چنین کاری چندان آسان نبوده است. از اینرو سعی نگارنده بر آن بوده است که از اندک منابع کتابخانه‌ای که در اختیار داشته است، بیشترین استفاده را ببرد. بعلاوه در مورد جاسوسی و جرائم مرتبط با آن، رای وحدت رویه‌ای صادر نشده و رویه قضائی نیز چندان پویا و راهگشا نبوده است. لذا منابع عمده قابل استفاده کتب تاریخی، سیاسی و حقوقی و نظریات مختلف علمای حقوق بوده است.

پایان‌نامه حاضر به سه فصل تقسیم شده است. فصل اول به مباحث کلی از قبیل تاریخچه تعریف و انواع جاسوسی اختصاص یافته است. در واقع، در فصل اول عمدتاً جنبه‌های غیرحقوقی جاسوسی مورد بررسی قرار گرفته است؛ هرچند به مباحثی حقوقی همچون محاکم صلاحیتدار و شیوه دادرسی جرم جاسوسی و جرائم مرتبط با آن نیز پرداخته شده است. در همین فصل، نظریات عمده حقوقدانان و فقها نیز طرح و مورد بحث واقع گردیده است. نظریات و دیدگاه‌های مزبور عمدتاً با نگرشی انتقادی بررسی شده و در برخی موارد، نگارنده نیز برداشت خود را بیان کرده است.

هرچند بیشتر مطالب فصل اول مستقیماً به حقوق کیفری اختصاصی ارتباط ندارند، اما طرح آنها در این پایان‌نامه مفید بوده و زمینه فکری لازم را برای خوانندگان فراهم می‌سازد تا به آمادگی بیشتری فصول بعدی را مورد مطالعه قرار دهند.

۱۰
۸
↓

فصل دوم به بررسی جاسوسی و جرائم مرتبط با آن در قانون تعزیرات، اختصاص یافته است. در این فصل مواد مربوطه در قانون مجازات عمومی و قانون تعزیرات سابق نیز مورد اشاره قرار گرفته و نقاط افتراق آنها با قانون تعزیرات جدید بیان شده است.

در فصل سوم، جاسوسی و جرائم مرتبط با آن در قانون مجازات جرائم نیروهای مسلح با مقایسه نسبت به قانون دادرسی و کیفر ارتش مورد بررسی قرار گرفته است.

در فصول دوم و سوم، در کنار بیان عناصر متشکله جرائم، نقائص و انتقادات وارد بر مواد قانونی، بیان گردیده است. مضافاً اینکه در برخی موارد پیشنهادهایی نیز برای رفع نواقص و کاستی‌های قانون ارائه شده است.

در سراسر این پایان نامه، سعی نگارنده بر آن بوده است که حتی الامکان از پرداختن به مباحث فرعی و غیر ضروری خودداری نماید و تنها به بررسی نکات اصلی بپردازد تا موضوعات طرح شده، به وضوح در اذهان خوانندگان شکل گرفته و مفید واقع گردد.

امید است این تحقیق که با استفاده از ارشادات و تالیفات اساتید بزرگوار، جناب آقای دکتر گلدوزیان و جناب آقای دکتر پیمانی، به انجام رسیده است، مورد استفاده دانش‌پژوهان و علاقمندان قرار گیرد. امیدوارم ارباب فضل و دانش در تحقیق حاضر به دیده نقد و اصلاح بنگرند و از راهنمایی حقیر فروگذار نکنند.

منصور فرخ سیری

بندرعباس - آذرماه ۱۳۷۶

بخش اول: سیر تاریخی

از گذشته بسیار دور حاکمان برای مقابله هرچه بهتر با دشمنان خارجی و نیز اطلاع از مسائل و تصمیمات نظامی آنها اشخاصی را به جاسوسی می‌گماشتند. اهمیت اطلاعات را «سن تزو» دانشمند و متفکر بزرگ چینی، در حدود ۵۰۰ (پانصد) سال قبل از میلاد مسیح دریافته و درباره آن چنین نوشته بود: «اطلاعات و دانش قبلی برای شاهزاده روشن بین و فرمانده فکور و عاقل بمنزله راهنمایی است که با کمک آن می‌تواند دشمن را در همه جا منکوب کند.»^(۱) وی فصلی از کتاب خود بنام «هنر جنگ» را به ماموران مخفی اختصاص داده است. بدیهی است در آن دوران کسب اطلاعات نظامی و سیاسی از دشمن بصورت کاملاً ساده صورت می‌گرفت و جاسوسان آن زمان به وسایل و ابزار فنی که اصطلاحاً منابع فنی جاسوسی می‌نامند، مجهز نبودند و جاسوسی غالباً با استفاده از خبر چینیانی انجام می‌گرفت که در صفوف دشمن نفوذ کرده بودند و در برخی موارد نیز افرادی به مناطق مشرف به محل استقرار دشمن گسیل می‌شدند تا تحرکات نیروهای خصم را زیر نظر بگیرند.

علاوه بر جاسوسی نظامی که در زمانهای قدیم معمول بوده است. کسب اطلاعات از افکار و نقشه‌های ماموران دولتی علیه حکام و حتی تجسس در دیدگاهها و عقاید توده مردم نیز رواج بسیاری داشته است. در ترجمه فارسی یکی از کهن‌ترین متون ادبی و اخلاقی زبان پهلوی که نامه تنسر نام دارد و حدوداً به عهد خسرو انوشیروان تعلق دارد چنین آمده است که تنسر هیریده‌هیریدان دوران اردشیر بابکان در پاسخ به نامه پراز پرسش جشنف شاه و شاهزاده طبرستان و «برشواذگر»^(۲) جیلان و دیلمان و رویان و دناوند که پیرامون مسائل مختلف مملکت از او سئوالاتی می‌کند می‌نویسد: «اما دیگری که نبشتی شاهنشاه منهیان»^(۳) و جواسیس برگماشت براهل ممالک مردم جمله ازین هراسان‌اند و متحیر شدند» و به او چنین دلداری می‌دهد: «از این معنی (یعنی منهی و جاسوس گماردن شاه بر مردمان) اهل برائت و سلامت را هیچ خوف نیست»...^(۴)

۱- خسرو معتضد. پلیس سیاسی (عصر بیست ساله)، چاپ اول، انتشارات حائزاده. تهران، ۱۳۶۶، ص ۸

۳- منهی: خبرچین

۲- برشواذگر. فرمانروا، امیر

۴- همان کتاب، ص ۲۴

هارون الرشید نیز در مسائل جاسوسی و اعزام خبرچینان و منهبان شهرت بسیار دارد. هارون جاسوسانی در خانه و دفتر برمکیان گماشته بود که اگر آنان نفس بکشند خبرش را به هارون برسانند، آنها هم سخنان و عملیات آنها را بزرگتر از آنچه می شد نقل می کردند از آن جمله دو غلام بچه از نواحی دریای خزر که دست پرورده هارون بودند و هارون آنها را بمنظور جاسوسی به جعفر هدیه کرده بود. جعفر معمولاً بزمهای شبانه ای داشت که هفته ای یک بار در کاخ خودش تشکیل می یافت ...

شبی در یکی از آن بزمها سخن از ابومسلم و نیرو و همت وی به میان آمد که چگونه دولت اسلامی را از امویان به عباسیان انتقال داد. جعفر گفت ابومسلم آنقدرها هنر نکرد، چه که وی شش هزار نفر را بدون جنگ قربانی ساخت، هنر آن است که بدون خونریزی چنان انتقالی صورت گیرد. غلام بچه های خزری این سخن را به هارون رساندند و بر آن افزودند که منظور جعفر انتقال خلافت به ایرانیان و یا علویان می باشد و طبعاً هارون بیشتر از پیش اندیشناک شد.^(۱)

حکومت های ایرانی و ترک پس از عرب، دیوان اشراف و دیوان برید را تاسیس کردند که اولی بر امور مردم نظارت می کرد و گفته ها و کردارها را زیر نظر داشت و دومی با بیکهای سوار و تندرو خود پایتخت را از اوضاع ایالات و ولایات مستحضر می کرد^(۲) در واقع ایندو دیوان و خصوصاً دیوان اشراف که کارکنان آنها مشرف می نامیدند بمنزله سازمانهای جاسوسی و امنیتی امروزی بودند.

در دوره غزنویان گزارشهای منهبان و جاسوسان نهایتاً به دیوان رسالت که در حکم دبیرخانه سلطان بود می رسید. این گزارشها موضوعاتی از قبیل رفتار کارگزاران محلی، مخطیان^(۳) فراوانی نعمت و قیمت ارزاق، مصایب طبیعی، تهاجمات دشمنان خارجی و فعالیت راهزنان و مسائل دیگر را شامل می گردید^(۴)

۱- جرجی زیدان، تاریخ تمدن اسلام، ترجمه علی جواهر کلام، انتشارات امیرکبیر، تهران، ۱۳۳۳، ج ۴، ص ۲۰۴

۲- خسرو معتقد، همان کتاب، ص ۲۷

۳- مخطی: خطا کار، متخلف

۴- ادموند کلیفورد با سورت، تاریخ غزنویان، ترجمه حسن انوشه، انتشارات امیرکبیر، تهران، ۱۳۵۶، ص ۸۹

گاهی دولتمردان نه برای حفظ موقعیت شخصی بلکه بمنظور حفظ امنیت ملی و مقابله با توطئه‌های کشورهای استعمارگر به کسب اطلاعات مبادرت می نمودند. امیرکبیر مامورین خود را به کار جاسوسی از سفارتخانه‌ها، مراکز بیگانگان و عمال بیگانه می گماشت. و این کار یعنی کسب اطلاعات، با به راه انداختن پلیس سیاسی و تفتیش افکار در سرکوب مردم و آزار خلائق متمایز است.

دستگاه خفیه نگاری امیرکبیر نمونه یک سازمان نظارت کننده صالح است. این تشکیلات امیر را از چنان آگاهی‌هایی در زمینه سیاسی و اجتماعی و دیگر مسائل برخوردار کرده بود که نظیر آن هرگز در تاریخ ایران دیده نشده است و نیز دیده نشده است که زمامداری این همه آگاهی را در راه خیر و منفعت عموم، چون امیر، به کار برده باشد. تسلط دستگاه خفیه نگاری امیرکبیر بر همه امور باعث می شد که مامورین و عمال دولت از رشوه گرفتن خودداری کنند. فراشها و گماشتگان دولت از ترس پلیس مخفی امیر جرأت دریافت رشوه و حتی پاداش نداشتند^(۱) راپورت نویسی یا خفیه نگاری که بعد از پایان انقلاب رژی، به دستور ناصرالدین شاه متداول شده بود. در دوره سلطنت جانشینان او، مظفرالدین شاه و محمدعلی شاه نیز ادامه یافت. از فحوای گزارشها چنین برمی آید که بسیاری از خفیه نگاران در زمره خدمتگزاران و یا به اصطلاح آن دوران آدمهای درخانه (نوکرها)، قاپوچی‌ها^(۲)، نایب‌ها، فراشها^(۳)، آشپزها، و آبدارهای منازل بزرگان و علماء بوده‌اند که بطور محرمانه برای نظمیه یا دستگاه سری صدر اعظم خفیه نگاری می کردند و به مذاکرات محرمانه، رفت و آمدها و اسرار خصوصی اربابان خود دسترسی داشتند^(۴)

در حدود سال ۱۳۰۶ هـ ش، شبکه‌های جاسوسی روسیه شوروی در ایران با دقت خاصی سازماندهی شده بود. روسها در فعالیت نوین خود در ایران از چند عامل مهم برخوردار بودند:

- ۱- وجود روابط حسنه و سنتی عده‌ای معدود از اقلیتهای مذهبی با روسها که به واسطه پاره‌ای از عوامل، خود را به روسها نزدیکتر می دانستند ...

- ۲- استفاده از مهاجرین یعنی ایرانیهایی که سالها در قفقاز بوده و با داشتن افکار تند افراطی به

۱- خسرو معتضد، همان کتاب، صص ۳۲ و ۳۵

۲- قاپوچی: حاجب، دربان

۳- فراش: پیشخدمت

۴- همان کتاب، صص ۴۰ و ۴۱

میهن خود مراجعت کرده بودند...

۳- استفاده از عوامل اداری، بازرگانی و خدماتی سازمانهای روسی در ایران نظیر حمل و نقل، بیمه، بانک ایران و روس، شیلات، تاسیسات خوشنار یا و غیره.

۴- مهمتر از همه، عوامل اطلاعاتی روسیه به این نتیجه رسیدند که می توان در صورت نیاز همکاری صمیمانه بسیاری از رجال ایران را که دارای عقاید روسوفیلی بودند و فرقی میان روسیه تزاری و روسیه شوروی نمی گذاشتند از طریق پرداخت پول و فراهم آوردن وسایلی که چشم جاه طلب آنان را خیره کند جلب کرد^(۱)

وقتی بلشویکها در سال ۱۹۱۷ به قدرت رسیدند «او خران» را بنام یک دستگاه ظالمانه تزار منحل نمودند و ادعا کردند که یک کشور کارگری برای حفظ نظم و قانون احتیاج به چنین دستگاهی ندارد. در همان موقع پایه مخفی خود را به نام چکا Cheka بوجود آوردند. سازمان چکا خیلی زود از لحاظ هدف، قدرت، شقاوت و دورویی و نیرنگ از هر چیزی که تزار حتی در خواب هم تصور آن را نمی کرد سبقت گرفت. پلیس سیاسی مخفی آلمان به نام گشتاپو (که هایمه اشتاتسن پلیتزا) در دوران دیکتاتوری حزب نازی تاسیس شد و به مدت دوازده سال بر زوایای زندگی مردم آلمان ریشه دواند و به رهبری جنایتکارانی چون هایدریخ و هیلمر صفحات سیاهی به تاریخ فجایع بشری افزود.^(۲)

پس از پایان جنگ جهانی دوم، سازمانهای اطلاعاتی و امنیتی با سرعت بیشتر و پیچیدگی و تجهیزات افزونتری رو به رشد گذاشتند. سه سازمان مهم اطلاعاتی و امنیتی انگلستان در دوره بعد از جنگ، یعنی سرویس اطلاعات مخفی، اداره مرکزی مخابرات دولتی و سرویس امنیتی در جای خود باقی ماندند و افزون بر آن، این کشور به طور شدیدی درگیر فعالیتهای جمع آوری اطلاعات فنی شد به طوری که سیستم جمع آوری اطلاعات در دوره بعد از جنگ را دستخوش تحولات شدید نمود. سرویس اطلاعات مخفی انگلستان، بشدت در قضیه سرنگونی نخست وزیر ایران، دکتر محمد مصدق در سال ۱۹۵۳ و بازگرداندن قدرت به شاه، شرکت داشت^(۳)

۲- همان کتاب صص ۱۸ تا ۲۲

۱- همان کتاب صص ۳۷۰ و ۳۷۱

۳- جفری ن. ریچلسون. سازمانهای جاسوسی جهان، ترجمه بابک سعیدی، چاپ اول، انتشارات کیهان، تهران، ۱۳۷۴، صص ۱۹، ۳۹

سازمان اطلاعاتی امنیتی شوروی سابق K.G.B در سال ۱۹۵۴ با ادغام سازمان امنیت و پلیس بوجود آمد و وظایف سابق پلیس سیاسی، مسئولیت پنهانی در خارج بجز عملیات G.R.U (سازمان اطلاعات نظامی) و وظایف گارد مرزی به عهده K.G.B گذاشته شد^(۱)

سازمان C.I.A (سازمان اطلاعات مرکزی ایالات متحده آمریکا) یکی از مهمترین و فعالترین سرویسها اطلاعاتی دنیاست که تاکنون در مناطق مختلفی اقدام به عملیات تجسسی نموده است.

بعلاوه از آغاز قرن حاضر سرویسهای جاسوسی در کشورهایی همچون فرانسه، آلمان، ایتالیا، کانادا، اسرائیل و چین و سایر ممالک دنیا نیز بصورت سازمان یافته ایجاد گردیده است. امروزه جاسوسی با ابزارهای دقیق فنی، مخابراتی و الکترونیکی از قبیل ماهواره جاسوسی، دستگاه شنود، هواپیمای جاسوسی و غیره صورت میگیرد. از سیر تاریخی جاسوسی میتوان نتایج زیر را استنباط نمود:

۱ - جاسوسی در دورانهای قدیم بصورت ساده و صرفاً توسط انسان صورت می گرفت. به اینصورت که جاسوسان با تغییر قیافه، پنهان ساختن هویت واقعی و شیوههای دیگر مبادرت به جاسوسی می کردند و از ابزار فنی جاسوسی خبری نبود، در حالیکه در دنیای امروز جاسوسی نه تنها توسط افراد آموزش دیده و خیره بلکه با استفاده از ابزارهای گوناگون نیز انجام میگیرد.

۲ - جاسوسی یا با هدف آگاهی از تحرکات و نقشههای دشمن و دفاع از امنیت و تمامیت کشور انجام می گرفت که اصطلاحاً میتوان جاسوسی خارجی نامید و یا بمنظور شناسایی مخالفان داخلی و زیر نظر گرفتن رفتار آنها و تفتیش عقاید یا مراقبت از اعمال کارکنان دولتی انجام می پذیرفت که مجموعه اینگونه فعالیتها را میتوان جاسوسی داخلی بشمار آورد.

۳ - جاسوسی داخلی نیز بنوبه خود گاهی به انگیزه حفظ تاج و تخت صورت می گرفت و در برخی موارد نیز به انگیزه جلوگیری از فساد، ارتشاء و ستم کارگزاران دولتی بر مردم انجام می پذیرفت که این مسلماً اقدامی مثبت بوده، در هر حکومتی چنین مراقبتی لازم و مفید